Eötvös Loránd Tudományegyetem

Természettudományi Kar

Kazai Bálint

Homogén Struktúrák Automorfizmus-csoportjai

Szakdolgozat

Matematika BSc, alkalmazott matematikus szakirány

Témavezető: Sági Gábor

MTA Rényi Alfréd Matematikai Kutatóintézet

Belső konzulens: Csirmaz László

Számítógéptudományi Tanszék

Budapest, 2019

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Sági Gábornak a szakdolgozatom megírása közben nyújtott segítségéért, és a rendszeres konzultációkért.

Tartalomjegyzék

1. fejezet

Bevezetés

A dolgozatomban a homogén struktúrák automorfizmus-csoportjaival fogunk foglalkozni. Ezen belül az úgynevezett kiterjesztési probléma kerül az előtérbe, ami a következőt jelenti.

Legyen $\mathcal{A}$ egy véges struktúra és legyenek $p_1, ..., p_n$ az A-nak parciális izomorfizmusai, ekkor keressünk egy olyan véges $\mathcal{B}$ struktúrát, hogy A részstruktúrája B-nek, és a $p_1, ..., p_n$ A-beli parciális izomorfizmusok keterjeszthetőek B automorfizmusaivá.

A második fejezetben egy topológiai bevezető lesz található, melyben felidézünk néhány topológiai alapfogalmat melyeket fel fogunk használni a dolgozat további fejezeteiben.

A harmadik fejezet a permutációcsoportokkal foglalkozik, ahol felidézünk néhány csoportelméleti fogalmat, többek között az izomorfizmus és a permutációcsoport definicióját. Továbbá ezek hogyan hozhatók kapcsolatba diszkrét topologikus terek szorzatával. Szó lesz még a szabadon generált csoport fogalmáról is, és az ezen értelmezhető provéges topológiáról. Fel fogjuk még idézni a homogén struktúrák definicióját.

A negyedik fejezetben a kiterjesztési problémával kapcsolatos korábbi eredmények lesznek megtalálhatóak.

Az ötödik fejezetben két új eredményt fogunk bemutatni a kiterjesztési problémával kapcsolatban.

A 13. tétel ekvivalens feltételt ad arra vonatkozóan, hogy egy szabad csoporton értelmezett homomorfizmus folytonos legyen.

A 14. tétel megad egy szükséges és elégséges feltételt egy gyengén generikus elem létezésére $Aut(\mathcal{A})^n$-ben.

2. fejezet

Topológiai Bevezető

Ebben a fejezetben felidézünk néhány alapvető topológiai fogalmat.

1. Definíció. *Legyen X egy halmaz és legyen Ω $\subseteq P(X)$. Ekkor az (X, Ω) párt topologikus térnek és Ω -t X-en értelmezett topológiának nevezzük ha teljesülnek rá a következő tulajdonságok:*

- $\emptyset \in \Omega$;
- $X \in \Omega$;
- *ha A indexhalmaz és minden $a \in A$ esetén $U_a \in \Omega$ akkor $\bigcup_{a \in A} U_a \in \Omega$;*
- *ha U_1 és $U_2 \in \Omega$ akkor $U_1 \cap U_2 \in \Omega$.*

Hasonlóan a metrikus terekhez itt, is beszélhetünk nyílt illetve zárt halmazokról.

2. Definíció. *Egy $U \subseteq X$ halmazt nyíltnak nevezünk ha $U \in \Omega$.*

Egy $U \subseteq X$ halmazt zártnak nevezünk ha $X \setminus U$ nyílt.

3. Definíció. *Egy $\Sigma \subseteq \Omega$ halmazrendszert az (X, Ω) topologikus tér bázisának hívunk ha minden Ω-beli halmaz előáll Σ-beliek uniójaként.*

4. Definíció. *Legyen (X, Ω) topologikus tér. Ekkor $x \in X$ környezetein azokat az $U \subset X$ halmazokat értjük melyekre teljesül, hogy létezik olyan V nyílt halmaz ($V \in \Omega$) melyre $x \in V \subset U$.*

A nyílt halmazok és a környezetek segítségével értelmezhetjük a topologikus terek között ható folytonos függvények fogalmát.

5. Definíció. *Legyenek (X, Ω) és (Y, τ) topologikus terek és legyen $f : X \to Y$ egy leképezés. Azt mondjuk hogy f folytonos, ha minden $V \in \tau$-ra $f^{-1}(V) \in \Omega$, azaz nyílt halmaz ősképe nyílt.*

6. Definíció. *Egy $f : X \to Y$ az $x \in X$ pontban pontosan akkor folytonos, ha $f(x)$ minden V környezetéhez található x-nek olyan U környezete, hogy $f(U) \subset V$.*

Most a metrizálható topologikus terekről lesz szó. Mivel nem mindegyik topologikus tér metrizálható, ezért először felidézzük az M_2 és T_4 terek fogalmát, majd felidézzük a metrizálható topologikus terek definicióját, és végül kimondunk egy tételt arról, hogy mikor metrizálható egy topologikus tér.

7. Definíció. *Egy (X, Ω) topologikus teret M_2 térnek nevezünk, ha létezik megszámlálható bázisa.*

8. Definíció. *Az (X, Ω) topologikus tér normális, ha bármely két A $B \subseteq X$ disztjunkt zárt halmazhoz léteznek olyan disztjunk, nyílt U_A és U_B halmazok, melyekre A részhalmaza U_A-nak, és B részhalmaza U_B-nek.*

9. Definíció. *Egy (X, Ω) topologikus teret T_4 térnek nevezünk ha normális, és minden $a, b \in X$-re létezik a-nak olyan környezete amely nem tartalmazza b-t. (Ez utóbbi feltétel a T_1 szétválasztási axióma.)*

10. Definíció. *Egy (X, Ω) topologikus teret metrizálhatónak hívunk, ha van olyan ϱ metrika az X alaphalmazon, melynek természetes topológiája Ω. Azaz a ϱ metrika szerinti nyílt halmazok halmaza éppen Ω.*

1. Tétel (Uriszon metrizációs tétele). *Ha (X, Ω) topologikus tér T_4, és M_2 tér, akkor metrizálható.*

A tétel bizonyítása megtalálható például [11]-ben.

11. Definíció. *Legyen A indexhalmaz és minden $a \in A$ esetén (X_a, τ_a) topologikus tér. Ekkor a $\prod_{a \in A} X_a$ halmazon adott topológiát szorzattopológiának nevezzük ha az alábbi halmazrendszer egy bázisa:*

$$\{\Pi_{a \in A} U_a \mid \textit{ahol véges sok } a \in A\textit{-ra } U_a \in \tau_a \textit{ és a többi } U_a = X_a\}.$$

Ismert, hogy megszámlálható sok mertizálható tér szorzata metrizálható marad. (Részletekkel kapcsolatban [11]-re utalunk.)

3. fejezet

Permutációcsoportok

Ebben a fejezetben a Bevezető szakaszban felidézünk néhány csoportelméleti fogalmat, többek között a szimmetrikus csoport definicióját és azt, hogy miként értelmezzük rajta a szorzattopológiát. Majd a Homogén struktúrák nevezetű szakaszban feidézzük a homogén struktúra definicióját és, hogy mit értünk azon, hogy egy struktúra beágyazható egy másik struktúrába. A következő Parciális automorfizmusok kiterjesztése nevezetű szakaszban felidézzük a kiterjesztési probléma fogalmát. Végül, a Provéges topológia nevezetű részben felidézünk egy a szabadon generált csoportokon értelmezett topológiát.

3.1. Bevezető

Ebben a részben néhány olyan csoportelméleti fogalom definicióit idézzük fel, amelyekre a későbbiekben hivatkozni fogunk.

Elsőnek szükségünk lesz a homomorfizmus, illetve izomorfizmus definiciójára, mivel a későbbiekben ezek kiterjesztésével fogunk foglalkozni. Ezután beszélünk permutációcsoportokról,és pályákról, végül megvizsgálunk két definiciót is a szabadon generált csoportokra.

12. Definíció. *Legyenek G és H csoportok $*$ illetve $\bullet$ műveletre nézve. Ekkor*

$\psi : G \to H$ csoporthomomorfizmus ha műveletttartó, azaz tetszőleges $a, b \in G$ esetén

$$\psi(a * b) = \psi(a) \bullet \psi(b), \text{ és } \psi(e^G) = e^H,$$

ahol e^G és e^H a G és H csoportok egységelemei.

ψ izomorfizmus ha kölcsönösen egyértelű homomorfizmus.
G és H csoportokat izomorfnak nevezzük ha van G-ből H-ba menő izomorfizmus.
Jelölés: $G \cong H$.

1. Megjegyzés. *A csoporthomomorfizmus definiciójában megkövetelt két tulajdonságból következik, hogy $\psi(a^{-1}) = \psi^{-1}(a)$.*

Ugyanis, $e^H = \psi(e^G) = \psi(a^{-1} * a) = \psi(a^{-1}) \bullet \psi(a)$, innen következik, hogy $\psi(a^{-1}) = \psi^{-1}(a)$.

Most idézzük fel a baloldali, illetve jobboldali mellékosztályok fogalmát melyekre szükségünk lesz, hogy megadhassuk egy csoport idexének definicióját.

13. Definíció. *Legyen H részcsoportja G-nek, ekkor a*

$$gH = \{gh | h \in H\}$$

halmazt baloldali mellékosztálynak nevezzük.
Hasonlóan, a

$$Hg = \{hg | h \in H\}$$

halmazt pedig jobboldali mellékosztálynak nevezzük.

14. Definíció. *Legyen H részcsoportja G-nek, ekkor H G szerinti indexe a H szerinti különböző mellékosztályok száma.*

Pontosabb lenne jobboldali, illetve baloldali indexről beszélni, erre azonban nincs szükség, ugyanis a jobboldali és a baloldali mellékosztályok száma megegyezik a következők miatt. Figyeljük meg, hogy

$$(gH)^{-1} = H^{-1}g^{-1} = Hg^{-1}$$

tehát ha a gH baloldali mellékosztályhoz a hg^{-1} jobboldali mellékosztályt rendeljük hozzá, akkor kölcsönösen egyértelmű megfeleltetést kapunk, ezért ezek száma megegyezik. Ennek megfelelően a továbbiakban csak indexről fogunk beszélni.

Most felelevenítünk egy számunkra fontos csoportfajtát: a permutációcsoportkokat, ez azért is fonos, mert mint ahogy a következő tételből kiderül, minden csoport izomorf egy permutációcsoporttal. Majd a permutációcsoportok segítségével beszélhetünk elemek pályáiról.

15. Definíció. *Legyen X tetszőleges halmaz, és jelöljük S_X-el az X permutációinak halmazát. Ekkor S_X csoportot alkot a kompozició műveletére nézve.*

Ezt az S_X csoportot hívjuk X szimmetrikus csoportjának.

S_X részcsoportjait pedig X permutációcsoportjainak.

2. Megjegyzés. *Az S_X halmazon a következőképpen értelmezünk egy szortattopológiát. S_X-re tekinthetünk úgy, mint az X^X részhalmazára, így van értelme X^X-nek az S_X-re vonatkozó altér-topológiáját vizsgálni. A továbbiakban ez az altér-topológia lesz S_X topológiája.*

2. Tétel (Cayley). *Minden csoport izomorf egy permutációcsoporttal.*

A tétel bizonyítása megtalálható például az [5] könyvben.

16. Definíció. *Legyen G az X egy permutációcsoportja. Ekkor az $x \in X$ pont pályáján azon $y \in X$ pontok halmazát értjük, melyekre létezik egy $g \in G$ permutáció melyre $g(x) = y$. x pályáját $\bigcirc_G(x)$-el jelöljük.*

A pályák segítségével tudunk definiálni egy ekvivalencia relációt, két pontot ekvivalensnek tekintünk ha egy pályán vannak. Vagyis $x \sim y$, ha van egy $g \in G$ permutáció, hogy $g(x) = y$.

A következő két definició a szabadon generált csoportokról fog szólni, elsőként felidézünk egy konstrukciót, majd felidézünk egy absztaktabb definiciót is. Ezek után emlékeztetünk arra az állításra, hogy a szabadon generált csoport izomorfia erejéig egyértelmű.

17. Definíció. *Legyen P egy halmaz, és P^{-1} tartalmazza a P halmaz elemeinek (formális) inverzeit. Legyen $\Lambda = P \cup P^{-1}$. Nevezzük a Λ elemeiből képzett véges sorozatokat szavaknak. Ha egy szóban egymás mellé kerül egy betű és annak "inverze", akkor azokat töröljük a szóból. Legyen $F(P)$ az a csoport, aminek az alaphalmaza a Λ elemeibő képzett szavak, és tekintsük a szavak egymásután írásának a műveletét, ekkor $F(P)$-t a P által szabadon generált csoportnak nevezzük.*

A következő definició egy absztaktabb definiciója lesz a szabad csoportoknak.

18. Definíció. *Legyen P egy halmaz, és H tetszőleges csoport. Ekkor G-t a $P \subseteq G$ szabadon generálja, ha tetszőleges $\psi : P \to H$ függvény kiterjeszthető egy $\psi' : G \to H$ csoporthomomorfizmussá.*

1. Állítás. *$F(P)$ izomorfia erejéig az egyetlen csoport, amit P szabadon generál.*

Az állítás bizonyítása megtalálható például az [5] könyvben.

3.2. Homogén struktúrák

Ebben részben néhány, a struktúrákhoz tartozó fogalmat fogunk feleleveníteni, többek között a beágyazás és a homogén struktúra fogalmát.

19. Definíció. *$\mathcal{L}$-struktúráknak nevezzük azokat a struktúrákat, amelyek az $\mathcal{L}$ nyelvvel rendelkeznek ,azaz az $\mathcal{L}$ nyelvbe tartozó függvény, reláció, és konstansszimbólumokat tartalmazzák, alaprelációként, alapfüggvényként és konstansokként.*

20. Definíció. *Legyen $\mathcal{A}$, és $\mathcal{B}$ két $\mathcal{L}$-struktúra. Ekkor a $\Gamma : \mathcal{A} \to \mathcal{B}$ leképezést homomorfizmusnak nevezzük, ha kompatibilis az $\mathcal{L}$ nyelv függvényszimbólumaival, relációszimbólumaival, és konstansszimbólumaival. Azaz minden k-változós függvényszimbólumra és minden $x_1, x_2, ..., x_k \in A$-ra teljesül, hogy $f^{\mathcal{B}}(\Gamma(x_1), \Gamma(x_2), ..., \Gamma(x_k)) = \Gamma(f^{\mathcal{A}}(x_1, x_2, ..., x_k))$.*
Minden k-változós r relációszimbólumra és $x_1, x_2, ..., x_k \in A$-ra teljesül, hogy $r^{\mathcal{A}}(x_1, x_2, ..., x_k) \Leftrightarrow r^{\mathcal{B}}(\Gamma(x_1), \Gamma(x_2), ..., \Gamma(x_k))$.
Továbbá minden c konstansszimbólumra $\Gamma(c^{\mathcal{A}}) = c^{\mathcal{B}}$.

Egy $\Gamma : \mathcal{A} \to \mathcal{B}$ homomorfizmust beágyazásnak hívunk, ha injektív.

Egy $\Gamma : \mathcal{A} \to \mathcal{A}$ bijektív homomorfizmust automorfizmusnak nevezünk.

21. Definíció. *Egy $\mathcal{A}$ megszámlálható struktúrát homogénnek nevezünk, ha minden olyan izomorfizmus mely A végesen generált részstruktúrái között hat, kiterjeszthető $\mathcal{A}$ automorfizmusává.*

3.3. Parciális automorfizmusok kiterjesztése

Ebben a részben bevezetjük a parciális izomorfizmus fogalmát, és felidézzük a kiterjesztési problémát, ami később figyelmünk középpontjában lesz.

22. Definíció. *Legyen $\mathcal{L}$ egy véges relációs nyelv és legyenenek M és M' $\mathcal{L}$-nyelvű struktúrák . Egy parciális izomorfizmus M-ből M'-be egy izomorfizmus M részstruktúrájából M' részstuktúrájába. Jelölje $Part(M, M')$ az M-ből M'-be menő parciális izomorfizmusok halmazát.*

Legyen $\mathcal{C}$ az $\mathcal{L}$-struktúrák osztálya (tartalmaz véges és végtelen struktúrákat is). Legyen M_0 $\mathcal{C}$-beli struktúra és P az M_0 parciális izomorfizmusainak egy halmaza. A következő problémára keressük a megoldást (melyre mint az $(M_0, \mathcal{C}, \mathcal{P})$ kiterjesztési problémára fogunk utalni): Találjunk egy $M_1 \in \mathcal{C}$ struktúrát, aminek M_0 részstuktúrája, és minden $p \in \mathcal{P}$ parciális izomorfizmushoz található α_p M_1-beli automorfizmus, hogy α_p kiterjeszti p-t. Azt modjuk hogy $(M_1, \alpha_p)_{p \in \mathcal{P}}$ megoldása a kiterjesztési problémának, és a megoldás véges, ha M_1 véges.

Azt modjuk, hogy $\mathcal{C}$ rendelkezik a parciális izomorfizmusok kiterjeszthetőségi tulajdonságával (későbbiekben a [3] Herwig-Lascar cikk terminológiáját követve az EPPA rövidítést használjuk), ha minden véges $\mathcal{C}$-beli M_0-ra és minden $\mathcal{P} \subseteq Part(M_0, M_0)$-ra, ha van megoldása az $(M_0, \mathcal{C}, \mathcal{P})$ kiterjesztési problémának, akkor van véges megoldás is.

3.4. Provéges topológia

Ebben a részben bevezetjük a provéges topológia fogalmát, amit jól lehet alkalmazni a szabadon generált csoportokon.

23. Definíció. *Legyen G egy csoport. Ekkor azt a topológiát, aminek egy bázisa a :*

$$\{gH : g \in G \text{ és } H \text{ } g\text{-nek véges indexű részcsoportja } \}$$

halmazrendszer, G provéges topológiájának nevezzük.

A következő két tétel, melyekből az egyik Hall nevéhez köthető, a másik pedig Ribes és Zalesskiĭ nevéhez, a provéges topológia és a szabadon generált csoportok kapcsolatát vizsgálja.

3. Tétel (Hall). *Legyen P véges halmaz és $F(P)$ a P által szabadon generált csoport. Ekkor minden végesen generált részcsoportja az $F(P)$-nek zárt halmaz a provéges topológiában. Ez az állítás megfogalmazható a következőképpen is. Legyen H végesen generált részcsoportja az $F(P)$-nek; ekkor:*

$$H = \bigcap\{K \text{ ahol } K \text{ véges indexű részcsoportja az } F(P)\text{-nek és } H \subseteq K\}.$$

A tétel bizonyítása megtalálható például [1]-ben, de rekonstruálható a [3]-ban található eredményekből is.

4. Tétel (Ribes, Zalesskiĭ). *Legyenek $H_1, H_2, ..., H_n$ végesen generált részcsoportjai $F(P)$-nek. Ekkor*

$$H_1H_2 \cdots H_n = \{h_1h_2 \cdots h_n : h_i \in H_i, i = 1...n\}.$$

zárt halmaz a provéges topológiában.

A tétel bizonyítása megtalálható például [7]-ben.

4. fejezet

Kiterjesztési problémával kapcsolatos korábbi eredmények

Ebben a részben többek között Hrushovski, Herwig, Lascar, és Solecki nevéhez kapcsolódó eredményeket mutatunk be a [3] és [6] források alapján, a kiterjesztési problémához kapcsolódóan.

4.1. Hrushovski tétele

5. Tétel (1.4. tétel a [3]-ban). *Legyen Γ_0 véges gráf (irányítatlan és hurokmentes). Ekkor létezik egy Γ_1 véges gráf (irányítatlan és hurokmentes), hogy Γ_1 Γ_0-nak a kiterjesztése és minden Γ_0-beli parciális izomorfizmus kiterjeszthető Γ_0 automorfizmusaivá.*

A fenti tétel rámutat arra, hogy az összes véges gráfból álló osztály rendelkezik az EPPA tulajdonsággal.

Legyen $\mathcal{C}$ gráfoknak az az osztálya amely az összes véges gráfot tartalmazza, ekkor minden kiterjesztési problémának van megoldása, mivel bármely véges gráf beágyazható a Rado-gráfba (megszámlálható véletlen gráfba). Ismert, hogy a Rado-gráf homogén, ezért véges parciális izomorfizmusai kiterjeszthetők automorfizmusokká.

4.2. UJEP

Ebben a részben egy speciális beágyazási tulajdonságú struktúráka osztályról lesz szó. Ezt a fogalmat a [6] cikkben vezették be, az ottani jelöléseket használva a későbbiekben az UJEP, azaz "uniform joint embedding property" elnevezést használjuk. Majd a [6]-ból felidézünk egy tételt az UJEP és az EP kapcsolatáról.

24. Definíció. *Legyen K $\mathcal{L}$-struktúrák egy osztálya, azt mondjuk, hogy K rendelkezik a kiterjeszthetőségi, röviden csak EP tulajdonsággal, ha minden $\mathcal{A} \in K$ és minden $\langle f_0, f_1, ..., f_{n-1} \rangle$ $\mathcal{A}$-beli parciális izomorfizmus esetén létezik egy $\mathcal{B} \in K$ amire a következő tulajdonságok teljesülnek. $\mathcal{A}$ beágyazható $\mathcal{B}$-be és minden f_i kiterjeszthető $\mathcal{B}$-beli automorfizmussá.*

Most kimondjuk a Fraïssé-osztály definicióját, majd ehhez kapcsolódóan felidézzük, hogy mit jelent egy struktúra kora. Ennek a két fogalomnak a segítségével pedig kimondjuk, hogy mit értünk egy Fraïssé-osztály Fraïssé-limesze alatt.

25. Definíció. *Legyen $\mathcal{K}$ struktúrák egy osztálya, ekkor azt mondjuk, hogy $\mathcal{K}$ Fraïssé-osztály ha teljesülnek rá a következő tulajdonságok.*

- *Izomorfizmus erejéig $\mathcal{K}$-ban megszámlálható sok struktúra van.*
- *$\mathcal{K}$ lefele zárt, vagyis ha $B \in \mathcal{K}$ és A beágyazható B-be, akkor $A \in \mathcal{K}$.*
- *Közös kiterjeszthetőség tulajdonság: minden B_1 és $B_2 \in \mathcal{K}$ esetén létezik egy $C \in \mathcal{K}$, hogy B_1 és B_2 is beágyazható C-be.*
- *Amalgációs tulajdonság: Ha $A, B_1, B_2 \in \mathcal{K}$ és $\varphi_1 : A \to B_1$, $\varphi_2 : A \to B_2$ beágyazások, akkor létezik egy $C \in \mathcal{K}$, és léteznek $\psi_1 : B_1 \to C$ és $\psi_2 : B_2 \to C$ beágyazások, hogy $\varphi_1 \circ \psi_1 = \varphi_2 \circ \psi_2$.*

Egy megszámlálható A struktúra kora azokból a végesen generált struktúrákból áll, melyek beágyazhatóak az A struktúrába. Fraïssé igazolta, hogy a fenti definicióban felsorolt tulajdonságok teljesülése szükséges és elégséges feltétel ahhoz, hogy a $\mathcal{K}$ osztály kora legyen egy homogén struktúrának.

Egy $\mathcal{K}$ Fraïssé-osztály Fraïssé-limeszének hívjuk azt a struktúrát amelynek $\mathcal{K}$ a kora.

Ebben a fejezetben K mostantól egy Fraïssé-osztályt fog jelölni, és $\mathcal{M}_K$ jelölje a K Fraïssé-limeszét.

Most kimondjuk az UJEP tulajdonság definicióját, majd kimondunk egy tételt ami arról szól, hogy az UJEP tulajdonsággal rendelkező struktúraosztály mikor rendelkezik a kiterjesztési tulajdonsággal. A tétel kimondása előtt még be fogjuk vezetni a K_p^n struktúraosztályokat ami szükséges a tétel megértéséhez.

26. Definíció. *Legyen K relációstruktúrák egy osztálya, ekkor K akkor és csak akkor rendelkezik az UJEP tulajdonsággal, ha minden $\mathcal{A}, \mathcal{B} \in K$ disztjunk struktúrákhoz létezik egy $\mathcal{C} \in K$ struktúra, és $f : A \to C$, $g : B \to C$ beágyazások a következő tulajdonságokkal. Ha R egy k változós relációszimbólum és $\bar{a}$, $\bar{a}$' $A \cup B$-beli k-asok, úgy hogy van elemük A-ból és B-ből is. Ekkor minden $i < k$-ra $a_i \in A$ pontosan akkor ha $a_i' \in A$, ekkor $\mathcal{C} \models R((f \cup g)(\bar{a}))$ akkor és csak akkor ha $\mathcal{C} \models R((f \cup g)(\bar{a}'))$, ahol $(f \cup g)(x) = f(x)$ ha $x \in A$ és $(f \cup g)(x) = g(x)$, ha $x \in B$.(Figyeljük meg, hogy f-re és g-re tekinthetünk úgy mint párok halmazára, ugyanígy tekinthetünk $f \cup g$-re is és mivel A és B disztjunktak, $f \cup g$ pont az a függvény amit az előzőekben leírtunk.)*

27. Definíció. *Ha K relációstruktúrák egy osztálya és $n \in \omega$, akkor*

$K_p^n = \{\langle \mathcal{A}, f_0, f_1, ..., f_{n-1} \rangle : \mathcal{A} \in K$ *és* $f_0, f_1, ..., f_{n-1}$ $\mathcal{A}$*-beli parciális izomorfizmusok*$\}$.

Továbbá $K_p = \bigcup_{n\in\omega} K_p^n$.

28. Definíció. *Legyen* $\mathcal{A}$ *megszámlálható struktúra, ekkor* $(g_1, g_2, ..., g_n) \in Aut(\mathcal{A})^n$ *gyengén generikus elem, ha*

- *minden* $a \in A$*-ra* $\bigcirc_{\langle g_1, g_2, ..., g_n\rangle}(a)$ *véges;*
- $\langle g_1, g_2, ..., g_n\rangle$ *konjugáltosztálya, vagyis* $\{\langle f^{-1}g_1 f, f^{-1}g_2 f, ..., f^{-1}g_n f\rangle : f \in Aut(\mathcal{A})^n\}$ *sűrű* $Aut(\mathcal{A})^n$*-ben.*

6. Tétel (2.10 Tétel [6]-ban). *Tegyük fel, hogy* K *rendelkezik az UJEP tulajdonsággal ekkor az alábbi állítások ekvivalensek.*

1. *Minden* $\langle \mathcal{A}, f_0, f_1, ..., f_{n-1}\rangle \in K_p^n$ *és minden* $a \in A$*-hoz létezik* $\langle \mathcal{B}, k_0, k_1, ..., k_{n-1}\rangle \in K_p^n$*, hogy* $\mathcal{A}$ *részstruktúrája* $\mathcal{B}$*-nek,*
   $f_0 \subseteq k_0, f_1 \subseteq k_1, ..., f_{n-1} \subseteq k_{n-1}$,
   $a \in \bigcap_{j=0}^{n-1} dom(k_j)$ *és* $\bigcirc_{\langle k_0, k_1, ..., k_{n-1}\rangle}(a) \subseteq \bigcap_{j=0}^{n-1} dom(k_j)$.
2. K *rendelkezik az EP tulajdonsággal*
3. *Minden* n *természetes szám esetén* $Aut(\mathcal{M}_K)^n$*-ben létezik egy* $\langle g_0, g_1, ..., g_{n-1}\rangle$ *gyengén generikus elem.*
4. *Minden* n *természetes szám esetén* $Aut(\mathcal{A}) - \bigcup_{a\in A} M(\emptyset, ..., \emptyset, a)$ *(ahol* $\emptyset$*-ből* n *darab van) komplementere lefedhető* $Aut(\mathcal{A})$*-nak véges sok sehol sem sűrű részhalmazaival.*

A bizonyítás megtalálható [6]-ban.

4.3. Turnamentek kiterjesztése

Turnamentnek hívjuk az olyan irányított gráfokat melyeknek minden csúcspárja között pontosan egy irányított él van.

7. Tétel (3.13. tétel [6]-ban). *A véges turnamentek osztálya rendelkezik az EP tulajdonsággal, vagyis minden véges G turnament beágyazható egy másik véges H turnamentbe úgy, hogy G minden parciális izomorfizmusa kiterjeszthető H automorfizmusaivá.*

29. Definíció. $G = \langle V, E \rangle$ *irányított gráfot gyenge turnamentnek hívunk ha bármely két csúcs között legfeljebb egy irányított él van.*

8. Tétel (3.4. tétel [6]-ban). *Minden $\mathcal{A}$ véges gyenge turnament beágyazható egy másik $\mathcal{B}$ véges gyenge turnamentbe úgy, hogy $\mathcal{A}$ minden parciális izomorfizmusa kiterjeszthető $\mathcal{B}$ automorfizmusává.*

4.4. Parciális izometriák kiterjesztése

30. Definíció. *Legyen* (X, ρ) *és* (Y, σ) *metrikus terek. Ekkor azt mondjuk, hogy* $f : X \to Y$ *bijekció izometria, ha minden* $x, y \in X$ *esetén teljesül, hogy*

$$\rho(x, y) = \sigma(f(x), f(y)).$$

31. Definíció. *Legyen A metrikus tér, ekkor parciális izometriának hívjuk azt az izometriát amely A két metrikus értelemben vett altere között hat.*

9. Tétel (2.1. tétel [9]-ben). *Legyen A véges metrikus tér. Ekkor létezik egy B véges metrikus tér, hogy B metrikus értelemben vett altere A-nak és A minden parciális izometriája kiterjeszthető B izomertiájává.*

4.5. EPPA

10. Tétel (3.1. tétel [3]-ban). *Legyen $\mathcal{C}$ az n-particionálható körmentes gráfok osztálya. Ekkor $\mathcal{C}$ rendelkezik az EPPA tulajdonsággal.*

11. Tétel (3.2. tétel [3]-ban). *Legyen $\mathcal{L}$ véges relációs nyelv, és legyen $\mathcal{T}$ véges része az $\mathcal{L}$-struktúrák osztályának. Ekkor a $\mathcal{T}$ mentes $\mathcal{L}$-struktúrák osztálya rendelkezik az EPPA tulajdonsággal.*

12. Tétel (4.5. tétel [3]-ban). *Legyen $r > 1$. Tegyük fel, hogy az $\mathcal{L}$ nyelv egy darab r változós relációszimbólumot tartalmaz; ez legyen R. Legyen A egy c számosságú $\mathcal{L}$-struktúra. Ekkor létezik egy B $\mathcal{L}$-struktúra, amire teljesül, hogy A részstruktúrája B-nek és B számossága kisebb vagy egyenlő mint $2^{r!rc^r}$ és A minden parciális izomorfizmusa kiterjeszthető B automorfizmusává.*

5. fejezet

Kiterjesztési problémával kapcsolatos új eredmények

Ebben a fejezetben két új eredményt fogunk részletezni a parciális izomorfizmusok kitejsztésével kapcsolatban. A 14. tételben szükséges és elégséges feltételt biztosítunk gyengén generikus automorfizmusok létezésére. Ennek igazolásához szükségünk lesz a 13. tételre, mely ekvivalens feltételt ad arra vonatkozóan, hogy egy szabad csoporton értelmezett homomorfizmus folytonos legyen. A 13. tétel igazolásához további két lemmára is szükségünk lesz.

13. Tétel. *Legyen $\mathcal{A}$ struktúra. Minden véges B-re, ahol B részstruktúrája A-nak, az alábbi két állítás ekvivalens:*

1. *Van $\mathcal{A}$-nak véges $\mathcal{A}_0$ része, hogy B részstruktúrája $\mathcal{A}_0$-nak, és az összes B-beli $p_0, p_1, ..., p_{n-1}$ parciális izomorfizmus kiterjed $\mathcal{A}_0$ automorfizmusaivá.*

2. *A B-beli $p_0, p_1, ...p_{n-1}$ parciális izomorfizmusok kiterjeszthetők $\mathcal{A}$-nak $p_0^*, p_1^*, ..., p_{n-1}^*$ automorfizmusaivá úgy, hogy $\varphi : p_i \mapsto p_i^*$ kiterjed egy $\varphi' : \mathcal{F}(P) \to Aut(\mathcal{A})$ folytonos csoporthomomorfizmussá, ahol $P = \{p_0, p_1, ...p_{n-1}\}$.*

Az állítás bizonyításához szükségünk lesz a következő lemmákra.

1. Lemma. *Legyen A halmaz, legyen G részcsoportja A szimmetrikus csoportjának, és legyen G_a az a-t fixen hagyó G beli permutációk halmaza. Ekkor minden $a \in A$-ra a G szerinti pályájának mérete megegyezik G_a-nak a G beli indexével.*

1. Bizonyítás. *Legyen $b \in \bigcirc_G(a)$, ekkor van egy olyan $f_b \in G$, hogy $f_b(a) = b$. Figyeljük meg, hogy*

$$\{f \in G : f(a) = b\} = f_b G_a.$$

Ekkor van egy olyan Φ függvény, amely az a elem pályájához G-nek G_a szerinti mellékosztályát rendeli hozzá, azaz $\Phi(b) = f_b G_a$.
Ekkor a lemma igazolásához elég belátni, hogy Φ bijekció.

Tegyük fel, hogy $b, c \in \bigcirc_G(a)$, és $\Phi(b) = \Phi(c)$, azaz $f_b G_a = f_c G_a$, azaz $\{f \in G : f(a) = b\} = \{f \in G : f(a) = c\}$. Ez pedig csak akkor teljesülhet, ha $b = c$. Tehát Φ injektív.

Legyen fG_a G-nek G_a szerinti mellékosztálya, Φ szürjektivitásához azt kell megmutatnunk, hogy van egy olyan $b \in \bigcirc_G(a)$, melyre $\Phi(b) = fG_a$, akkor Φ szürjektív. Válasszuk b-t $f(a)$-nak, ez kielégíti az előző egyenlőséget, tehát Φ szürjektív.

Tehát ez a Φ függvény bijekció, tehát $| \bigcirc_G (a)| = G_a$-nak G-beli indexe.

2. Lemma. *Legyen A véges halmaz, S_A ellátva a szorzattopológiából örökölt altér-topológiával,és legyen $F(P)$ a P álltal szabadon generált csoport, ellátva a provéges topológiával. Ekkor minden $\varrho : F(P) \to S_A$ homomorfizmus folytonos.*

2. Bizonyítás. *Mivel A véges halmaz, ezért $Ker(\varrho)$ véges indexű, emiatt $Ker(\varrho)$ mellékosztályai nyíltak a provéges topológiában.*

Tegyük fel, hogy $a \in F(P)$, ekkor elég megmutatni, hogy ϱ folytonos a-ban.

Ekkor $b \in aKer(\varrho)$ *pontosan abban az esetben, ha* $a^{-1}b \in Ker(\varrho)$.

Figyeljük meg, hogy ($a^{-1}b \in Ker(\varrho)$*-t is felhasználva)*

$$id = \varrho(a^{-1}b) = \varrho(a^{-1})\varrho(b) = \varrho(a)^{-1}\varrho(b) \qquad ,$$

ezt balról beszorozva $\varrho(a)$*-val látszik, hogy* $\varrho(a) = \varrho(b)$. *Vagyis* ϱ *folytonos* a*-ban, mert tetszőleges nemüres nyílt* ε *halmazhoz, melyre* $a \in \varepsilon$, $\delta = aKer(\varrho)$ *olyan nyílt halmaz lesz, melyet* ϱ *beleképez* ε*-ba (sőt, a fentiek szerint a teljes* δ*-t* ϱ *ráképezi* $\varrho(a)$*-ra).*
Ez elmondható minden a*-ról tehát* ϱ *folytonos homomorfizmus.*

Most következik a fejezet elején megfogalmazott tétel bizonyítása.

3. Bizonyítás (A 13. tétel bizonyítása).
Uriszon tétele (1. tétel) következtében $F(P)$*-n a provéges topológia metrizálható, és* A *szimmetrikus csoportján rögzített topológia is metrizálható. Ezért metrikus terekre vonatkozó terminológiát használhatunk majd.*

(2) $\Rightarrow$ (1)
Legyen $\mathcal{A}$ *megszámlálható stuktúra, és legyen* $\varphi : F(P) \to Aut(\mathcal{A})$ *folytonos homomorfizmus. Definiáljuk* G*-t úgy, hogy* $G := \{\varphi(f) : f \in F(P)\}$, *ekkor* G *is csoport lesz, mivel* $G = Ran(\varphi)$.

Állítás: Minden $a \in \mathcal{A}$ *esetén* $\bigcirc_G(a)$ *véges.*

Bizonyítás:

Legyen $a \in A$ *tetszőleges és* $\varepsilon := \{\langle a, a\rangle\}$. *Mivel* φ *folytonos az* $F(P)$ *identitás elemében, ezért létezik* δ, *hogy ha* $h \in F(P)$ δ*-nál közelebb van az identitáshoz, akkor* $\varphi(h)$ ε*-nál közelebb van a* G *identitás eleméhez.*

Tehát $\delta \leq F(P)$*,véges indexű, és ha* $h \in \delta$, *akkor* $\varphi(h)$ *kiterjeszti* ε*-t.*

Ezért $\delta \leq H^* = \{f : \varphi(f)(a) = a\}$. *Ekkor* H^* *indexe is véges, ezért az 1. lemma miatt* $\bigcirc_G(a)$ *véges.*

Legyen A_0' *az a halmaz, amiben minden* i*-re a* p_i*-k értékkészleteinek és értelmezési tartományainak uniója szerepel.*
Legyen $A_0 := \bigcup_{a \in A_0'} \bigcirc_G(a)$.

Ekkor az A_0 *alaphalmazú* $\mathcal{A}_0$ *struktúra kielégíti a tétel feltételeit.*

(1) $\Rightarrow$ *(2)*

Legyen $p \in P$, ε *véges parciális izomorfizmusa* A*-nak, és* $B := Dom(\varepsilon) \cup Ran(\varepsilon)$.
Alkalmazzuk (1)-et B*-re, ekkor létezik egy véges* $\mathcal{A}_0$*, melyre (1) teljesül.*

Legyen ϕ *olyan, hogy* $\phi : F(P) \to \mathcal{A}$*, a* $p_i \mapsto p_i^*$ *függvény homomorf kiterjesztése, és legyen* $\phi' : x \to \phi(x)|_{\mathcal{A}_0}$.

Ekkor ϕ' *folytonos a 2. lemma miatt, és* ϕ *is folytonos mert létezik* δ*, hogy ha* $x, y \in F(P)$ *úgy. hogy* $d(x, y) < \delta$*, akkor* $\phi'(x) = \phi'(y)$*, ezért* $d(\phi(x), \phi(y)) < \varepsilon$.

14. Tétel. *Legyen* $\mathcal{A}$ *megszámlálható struktúra.*
Ekkor az alábbi 1. állításból következik az alábbi 2. és 3. állítás, illetve a megfordítás is igaz, azaz ha teljesül az alábbi 2. és 3. állítás, akkor ezekből következik az alábbi 1. állítás.

1. *Minden* n *természetes szám esetén* $Aut(\mathcal{A})^n$*-ben van gyengén generikus elem.*

2. *Minden* n *természetes szám esetén a*

$\{(f_1, f_2, ..., f_n) \in Aut(\mathcal{A}) : (x_i \to f_i)_{i=n}^n$ folytonos $F(x_1, x_2, ..., x_n) \to Aut(\mathcal{A})^n$ homomorfizmussá terjed ki$\}$

halmaz sűrű $Aut(\mathcal{A})^n$-ben.

3. *Ha $p = (p_1, p_2, ..., p_n)$ és $q = (q_1, q_2, ..., q_n)$ ahol p és q A^n-beli parciális izomorfizmus, akkor van olyan $f \in Aut(\mathcal{A}^n)$, hogy $p \cup f^{-1}qf$ parciális izomorfizmusa A^n-nek.*

4. Bizonyítás (14. tétel (1) $\Rightarrow$ (2)). *Rögzítsük a $g = (g_1, g_2, ..., g_n)$ gyengén generikus sorozatot, és rögzítsünk egy H nyílt halmazt a szorzattopológiában.*
Mivel g gyengén generikus elem, ezért g konjugálzosztálya sűrű a szorzattopológiában, emiatt g-nek van $h = (h_1, h_2, ..., h_n)$ konjugáltja a H-ban.
Tekintsük az $x_i \mapsto h_i$ $(1 \leq i \leq n)$ kiterjesztését egy homomorfizmussá.
Ez folytonos lesz, mert minden elem $(h_1, h_2, ..., h_n)$ szerinti pályája véges.

5. Bizonyítás (14. tétel (1) $\Rightarrow$ (3)).
Jelöljük $f[q]$-val $f^{-1}qf$-et, $f[q]$-ra tekinthetünk úgy, mint egy halmazra, melynek elemei az $\langle a, f[q](a)\rangle$ párok ahol $a \in dom(p)$. Ekkor könnyen látható, hogy $f[q] = \{\langle f^{-1}(a), f^{-1}(b)\rangle : \langle a, b\rangle \in dom(q)\}$.
Figyeljük meg, hogy
$f[q] = \{\langle a, f^{-1}qf(a)\rangle : a \in dom(q)\} = \{\langle f^{-1}(a), f^{-1}q(a)\rangle : a \in dom(q)\}$,
jelöljük $q(a)$-t b-vel, ekkor azonnal adódik, hogy
$f[q] = \{\langle f^{-1}(a), f^{-1}(b)\rangle : \langle a, b\rangle \in dom(q)\}$.

Legyenek $p = (p_1, p_2, ..., p_n)$ és $q = (q_1, q_2, ..., q_n)$ tetszőleges A^n-beli parciális izomorfizmusok, és legyen $g = (g_1, g_2, ..., g_n)$ a gyengén generikus elem. Mivel g gyengén generikus, tehát a konjugáltosztálya sűrű $Aut(\mathcal{A})^n$-ben, ezért van olyan $k \in Aut(\mathcal{A})$, hogy minden $i = 1, 2, ..n$ esetén $p_i \subseteq kg_ik^{-1}$, azaz $p \subseteq kgk^{-1}$. Ebből következik, hogy $k^{-1}pk \subseteq g$, azaz $f[p] \subseteq g$.

Hasonlóan, van olyan $h \in Aut(\mathcal{A})^n$, hogy $h[q] \subseteq g$.
Ekkor megmutatjuk, hogy $f = k^{-1}h$ teljesíti a (3)-ban megköveteltekét.
Világos, hogy f automorfizmus, mert k és h is automorfizmusok.
Nézzük a $k^{-1}gk$ automorfizmust. Láttuk, hogy p és $k^{-1}h$ is része $k^{-1}gk$ automorfizmusnak. Ezért ha $k^{-1}gk$-t megszorítjuk $dom(p) \cup dom(f[q])$-ra akkor megkapjuk az $Aut(\mathcal{A})^n$ kivánt parciális izomorfizmusát.

6. Bizonyítás (14. tétel (2) és (3) $\Rightarrow$ (1)). *Tegyük fel, hogy (2) és (3) teljesülnek.*
Rögzítsük n-t. Most meg szeretnénk konstruálni egy $Aut(\mathcal{A})^n$-beli gyengén generikus elemet. Ehhez soroljuk föl $Aut(\mathcal{A})^n$ egy bázisának elemeit, ez legyen $\{p_i : i \in \omega\}$.
Rekurzióval fogunk megadni egy véges parciális izomorfizmus n-esekből álló $\{g_j : j \in \omega\}$ növő halmazt, ahol minden j-re A összes elemének g_j szerinti pályája véges, és ha $j > i$ akkor g_j belekonjugálható p_i-be. Ha találtunk ilyen g_j-ket akkor ezeket összeúniózva megkapjuk a g gyengén generikus elemet.
Most adjuk meg ezeket a g_j-ket rekurzióval. Legyen g_1 az a parciális izomorfizmus aminek értelmezési tartománya az üres halmaz. Tegyük fel, hogy g_j már adott, ekkor (2) szerint sűrűn vannak p_j-ben az olyan $(f_1, f_2, ..., f_n)$ automorfizmusok, hogy a szabad csoport generátorait ezekre az f_i-kre képezve, a homomorf kiterjesztés folytonos lesz. A kiterjesztés folytonossága miatt $dom(p_j) \cup ran(p_j)$ minden elemének $(f_1, f_2, ..., f_n)$ szerinti pályája véges lesz. Ezen elemek pályájára szorítsuk meg $(f_1, f_2, ..., f_n)$-t és (3) szerint konjugáljuk ezt a megszorítást g_j mellé. Ez legyen g_{j+1}. Majd legyen $g = \bigcup_{j\in\omega} g_j$.
Ekkor g gyengén generikus elem lesz, mert minden elem g_j szerinti pályája véges a konstrukció szerint, ezért $g = \bigcup_{j\in\omega} g_j$ szerinti pályája is véges lesz. A véges pályákon kívül kell még, hogy g konjugáltosztálya sűrű legyen $Aut(\mathcal{A}^n)$-ben, ez pedig azért teljesül, mert minden $j > i$-re g_j belekonjugálható p_i-be.

Irodalomjegyzék

[1] Hall, Marshall, Jr. A topology for free groups and related groups. Ann. of Math. (2) 52, (1950). 127-139.

[2] Bernard Herwig, Extending partial isomorphism, Combinatorica, 15,365-371 (1995).

[3] Bernard Herwig and Daniel Lascar, Extending partial automorphisms and the profinite topology on free groups, Trans. Amer. Math. Soc. Vol. 352, No. 5, 1985-2021 (2000).

[4] E. Hrushovski, Extending partial isomorphism of graphs, Combinatorica, 12(4), 411-416 (1992).

[5] Kiss Emil, Bevezetés az algebrába Typotex kiadó, Budapest, 2007.

[6] Claude Laflamme, Gábor Sági, Norbert Sauer, Robert Woodrow: Extending Partial Isomorphisms - a topological approach, Manuscript (2018).

[7] Luis Ribes and Pavel A. Zalesskiĭ , On the profinite topology on a free group, Bull. London Math. Soc. 25 (1993), 37-43. MR 93j:200062.

[8] Horst Schubert, Topológia. Műszaki könyvkiadó, Budapest, 1986.

[9] S. Solecki, Extending Partial Isometries, Israel Journal of Mathematics, 150, 315-331 (2005).

[10] Szabó Szilárd, Differenciálgeometria előadás jegyzetek BME 3. félév.

[11] Szűcs András, Bevezetés a Topológiába és Algebrai Topológia kurzusok jegyzete (2018).

[12] J. Truss Generic automorphism of homogeneous structures, Proocedings of the London Math, Soc. 65, 121-141 (1992).